

Prof. Joseph E. Stiglitz

Nobel Ekonomi ödülü sahibi olan Prof. Joseph E. Stiglitz, Roosevelt Enstitüsü'nün Baş Ekonomisti ve Columbia Üniversitesi'nde ders vermektedir. Adam S. Hersh, Roosevelt Enstitüsü'nde Kıdemli Ekonomist ve Columbia Üniversitesi'nin Politik Diyalog Girişimi'nde misafir öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Çin'in sarsıntılı yeni normali

Çin'in geçmişteki hatası borç finansmanına çok fazla bel bağlamak oldu. Ama Çin'in aynı zamanda, kendi vergi tabanını genel verimliliği ve/veya öz sermayeyi artıracak şekilde genişletebileceği bolca imkânı var. Doğru şekilde tasarlanan ve vergilerin giderlerle uyumlu şekilde artındığı, dengeli bütçeye sahip tedbirler ekonomi için önemli bir canlandırıcı etken olabilir.

Çin'de ihracata dayalı büyümeden yurt içi hizmetleri ile hanehalkı tüketimini temel alan modele geçiş, borsadaki dönüşlerin ve döviz kurlarındaki dalgalanmanın ülkenin ekonomik istikrarı hakkında endişe yaratmasıyla beraber, bazılarınca beklenenden çok daha fazla sarsıntılı oldu. Yine de, tarihi standartlara göre, Çin'in ekonomisi hâlâ iyi gidiyor (yıllık yaklaşık %7'lik GSMH artış oranıyla bir bakıma çok iyi bile denebilir) ama Çin'in geçtiğimiz 30 yıllık dönemde yaşadığı düzeydeki bir başarı da yüksek beklentileri beraberinde getiriyor.

Bu durumdan alınacak en önemli ders; "Çin'in özelliklerine sahip piyasalar" da, ABD'nin özelliklerine sahip piyasalar kadar dalgalıdır ve kolay kontrol edilemez. Piyasalar her durumda artık kontrol edilemez hale geliyor, kolay kolay emir almıyor. Piyasaların kontrol edilebilmesi ancak oyunun kurallarının şeffaflıkla ortaya konmasıyla olabilir.

Çin'de süregelen tartışmalar

Bütün piyasaların kurallara ve yönetmeliklere ihtiyacı var. İyi kurallar piyasaların dengelenmesine yardımcı olabilir. Kötü tasarlanmış kurallar ise ne kadar iyi niyetle ortaya konmuş olursa olsun, tam tersi etki yaratabilir. Örneğin, 1987 yılında ABD'de yaşanan borsa krizinden bu yana, devre kesicileri bulundurma'nın önemi anlaşıldı; ama bu tür reformlar kusursuz tasarlanmazsa oynaklığı artırabilir. Eğer devre kesicide işlemlerin uzun vadeli ve kısa vadeli askıya alınması gibi iki düzey varsa ve bunlar birbirine çok yakın duruyorsa, birincisi tetiklendiği an, ikincisinin de her an patlayabileceğini fark eden piyasa katılımcıları panikle piyasadandan kaçabilir.

Ayrıca, piyasalarda olup bitenlerle reel ekonomi arasında pek sıkı bir ilişki yok. Yakın zamanda yaşanan Büyük Buhran da bunun kanıtı. ABD borsası düzelerek sağlığına kavuşsa da, reel ekonomide hâlâ işler kesattır. Yine de, borsanın ve döviz kurlarındaki dalgalanmanın reel etkileri olabilir. Belirsizlikler tüketimin ve yatırımın azalmasına yol açabilir, bu da hükümetlerin istikrarı destekleyen

Çin'in hayati ihtiyaçları arasında eşitsizliğin azaltılması, çevresel bozulmanın kökünün kazınması, yaşanabilir şehirlerin kurulması ve halk sağlığı, eğitim, altyapı ve teknoloji gibi alanlara yatırım yapılması sayılabilir. Bu tür yatırımlardan sağlanan sosyal getiriler ise sermaye maliyetinin çok ötesinde olur.

kurallar koymasının neden gerekli olduğunu açıklar.

Ancak daha önemli olan husus reel ekonomiyi yöneten kurallardır. 35 yıl önce ABD'de olduğu gibi bugün de Çin'de de, arz yönlü tedbirlerin mi yoksa talep yönlü tedbirlerin mi büyümeyi eski düzeyine getirme olasılığının daha yüksek olduğu tartışılıyor. ABD'nin yaşadığı deneyimler ve diğer birçok vaka bize bazı yanıtlar verebilir.

Arz yönlü tedbirler en iyi tam istihdam zamanlarında alınabilir. Yeterli talep olmazsa, arz yönlü verimliliği artırmak kaynakların daha da eksik kullanılmasından başka bir şeye yaramaz. İş gücünü üretkenliğin düşük olduğu kullanım biçimlerinden üretkenliğin sıfır olduğu işsizliğe kaydırmak randımanı artırmaz. Bugün, küresel toplam talepteki yetersizlik hükümetlerin harcamalarını artıran tedbirler almasını gerektiriyor.

Bu tür harcamalar birçok iyi amaçla kullanılabilir. Günümüzde Çin'in hayati ihtiyaçları arasında eşitsizliğin azaltılması, çevresel bozulmanın kökünün kazınması, yaşanabilir şehirlerin kurulması ve halk sağlığı, eğitim, altyapı ve teknoloji gibi alanlara yatırım yapılması sayılabilir. Yetkililerin ayrıca gıda, bina, ilaç ve başka birçok şeyde güvenliği sağlamak için düzenleyici kapasiteyi pekiştirmeleri gerekiyor. Bu tür yatırımlardan sağlanan sosyal getiriler ise sermaye maliyetinin çok ötesinde olur.

Çin'in geçmişteki hatası neydi?

Çin'in geçmişteki hatası borç finansmanına çok fazla bel bağlamak oldu. Ama Çin'in aynı zamanda, kendi vergi tabanını genel verimliliği ve/veya öz sermayeyi artıracak şekilde genişletebileceği bolca imkânı var. Çevre vergileriyle önemli oranda gelir elde edilebildiği gibi, hava ve su kalitesi de yükseltilebilir; tıkanıklık vergileriyle şehirlerdeki yaşam kalitesi artırılabilir; gayrimenkulden ve sermayeden kazanç vergileriyle de üretken faaliyetlere daha fazla yatırım yapılması teşvik edilerek büyüme desteklenebilir. Kısacası, doğru şekilde tasarlanan ve vergilerin giderlerle uyumlu şekilde artırıldığı, dengeli bütçeye sahip tedbirler ekonomi için önemli bir canlandırıcı etken olabilir.

Çin eskiye dönük, arz yönlü tedbirler üzerinde durma tuzağına da düşmemeli. ABD'de, Nevada Çölü'nün orta yerine baştan savma evler yapılarak kaynaklar israf edildi. Ama öncelikli iş ise (konut piyasasını güçlendirme gayretiyle) bu evlerin yerle bir edilmesi değil, kaynakların gelecekte verimli şekilde tahsis edilmesini sağlamak.

Gerçekte, yeni başlayanlar için ekonomi derslerinin ilk haftalarında öğretilen temel ilke geçmişe mazi dendiği ve olmuşla ölmüşe çare olmadığı. Düşük maliyetli (uzun vadeli ortalama üretim maliyetinin altında ama marjinal maliyete eşit ya da bunun üzerinde fiyatlarla temin edilen) çelik diğer endüstriler için belirgin bir avantaj. Örneğin, ABD'li firmalara 1990'larda muazzam para kazandıran fiber optik alanında Amerika'nın sahip olduğu aşırı kapasiteyi yok etmek bir hata olurdu. Gelecekteki kullanım olasılıklarıyla ilişkili "seçenek" değeri, daima minimum bakım maliyetiyle kıyaslanmalı.

Çin'in benimsediği politika yaklaşımı

Çin'in aşırı kapasite sorunuyla yüzleşirken karşı karşıya kaldığı güçlük de, işlerini kaybedebilecek olanlara bir tür destek verilmesinin gerekeceği. Aksi halde şirketler kendi zararlarını en aza indirebilmek için güçlü kurtarma paketleri talep edebilir. Eğer hükümet iş gücü piyasasında aktif politikalar uygulayarak talep yönlü etkili tedbirler alırsa, en azından istihdam sorunu başarıyla ele alınabilir ve ekonomik yeniden yapılanma için en uygun, ya da en azından makul politikalar belirlenebilir.

Çin'in bir de makro deflasyon (para kısıtlaması) sorunu var. Aşırı kapasite fiyatlara aşağı yönde baskı uygular ve bu da reel (enflasyona ayarlı) manivela kuvvetlerinde artış yaşayan borçlu firmalara dışarıdan olumsuz etki eder. Ama arz yönlü konsolidasyona gidilmesinden çok daha iyi bir yöntem, deflasyon baskılarını dengeleyebilecek şekilde, talep yönlü saldırgan bir genişlemeye gitmek.

Bu nedenle ekonomi ilkeleri ve siyasi faktörler iyi bilinmeli. Ama çoğu zaman Çin'in ekonomisi hakkındaki tartışmalara arz yönlü reform yapmak için getirilen naif öneriler hâkim olur ve 2008'deki küresel mali krizin ardından alınan talep yönlü tedbirlerin eleştirilmesi de buna eşlik eder. Bu tedbirler mükemmel olmaktan çok uzak; beklenmedik bir acil durum bağlamında, fazla düşünmeden alınmaları gerekiyordu. Ama yine de hiç yoktan iyiydiler.

Bunun nedeni de, kaynakları standart altı yollarla kullanmanın hiç kullanmamaktan daima daha iyi olması. 2008 sonrasındaki uyarılar olmadığı için, Çin'de önemli oranda işsizlik görülebilirdi. Eğer yetkililer daha iyi tasarlanmış talep yönlü reformlara kucak açarsa, arz yönlü daha kapsamlı reformlar yapmak için daha fazla imkânları olur. Ayrıca, talep yönlü tedbirler aşırı arzı azaltacağından, gerekli bazı arz yönlü reformların büyüklüğü de çarpıcı şekilde azalır.